

ת.ד 102 בני ברק
פקס : 03-5055919
9139191@gmail.com

זכר מואמינים

גליון שבו עי מבית 'בני אמונים'

פרשת תצוה תשפ"ג שנה ט | גליון מס' 473

פניני אמונים

פניני תפלה בפרשה

פרתחו שערים

דבר מוסד ונשיא 'בני אמונים'

'ונהפוך הוא' בעניינות אמן

עומדים אנו סמוך ונראה לימי הפורים הבעל"ט, בעצמו של "החדש אשר נהפך להם מגוון לשמחה ומאכל ליום טוב" (אסתר ט כב). בחודש זה ראוי שזכור כי ביד כל אחד מאתנו 'מטה קסמים' שפכחו להפך יגון לשמחה, אבל ליום טוב וגזרה לישועה.

אמן היא 'מטה קסמים' שפכחו לחולל ישועות. הקדוש ברוך הוא נתנו בדינו, וכל שגדרש מאתנו הוא 'להפעיל' אותו. פן! לאמן יש כח לשנות מציאות, להביא ישועה ולהפוך רעה לטובה, ועם כל אמן שנוספת - הישועה גדלה והולכת.

במסכת שבת (ק"ט ב) מובא: "אמר רבי יהושע בן לוי: כל העונה 'אמן' היא שמה רבא מברוך בכל כחו - קורעין לו גזר דינו". בזהר הקדוש (תיקו"ז מ א) נתנה הבטחה דומה לכל העונה אמן גרידא, שפך אקרו שם: "העונה אמן בכל כחו קורעין לו גזר דין של שבעים שנה" (ראה 'שומר אמונים' מאמר פתחו שערים א).

לפי פשוטם של דברים, כאשר נוקט הזהר: "קורעין לו גזר דין של שבעים שנה" פגנתו לכל חיי האדם בעולם הזה, וכפי שכתוב (תהלים צ"ז): "ימי שנותינו בהם שבעים שנה". לאמר: גם מי שנגזר עליו לסבל כל ימי חייו, אם יענה "אמן בכל כחו" יוכל לבטל מעליו גזר דין זה ולזכות בחיים טובים.

ואולם חשבת שטמונה כאן הבטחה נוספת: העונה אמן מבטל מעליו את גזרת "ימי שנותינו בהם שבעים שנה" וזוהי להאריך ימים בשיבה טובה, כפי שהבטיחו חכמים (ברכות מז א) שכל המאריך באמן "מאריכים לו ימיו ושנותיו".

אחי הגדול הרה"ג רבי אהרן צבי, הוסיף רמז וסמך לדברים אלו ממאמר חכמים (ביצה טו ב) שרבים קשרוהו לחודש אדר: "הרוצה שיתקיימו נכסיו ישע בהן אדר", ופרש רש"י (שם ד"ה ישע) ש"אדר" פרושו "אילן חשוב". והנה ידוע ש"אילן" הוא בגימטריה אמן, ואפשר שרמזו חכמים שבעניינות אמן טמון כחו של חודש אדר "אשר נהפך להם מגוון לשמחה ומאכל ליום טוב".

אם נקפיד ונרבה בעניינות אמן, נזכה לראות מכאן ולהבא רק טובה וברכה, ואף כל בעיות העבר יתהפכו לנו לישועה ולנחמה.

בקריתא "ונהפוך הוא"
שבת שלום ופורים שמח,

298 213 מכאן

מן השמים מסייעים למתחזק

"ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתי רוח חכמה ועשו את בגדי אהרן לקדשו לכהנו לי" (כח א)

דרש רבי מאיר מקאלושיני: 'חכם לב' המבקש להתחזק ולהתעלות בעבודת ה', מבטח לו שישעו בעדו מן השמים, ויקים בו מאמר הכתוב: "אשר מלאתי רוח חכמה", וכפי שאמרו חכמים (יומא לט ב): "אדם מקדש עצמו מעט - מקדשים אותו הרבה" (נהר שלום).

בגד הפוך מעכב קבלת התפלה

"והיה פי ראשו בתוכו שפה יהיה לפיו... ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני ה'" (כח לב; לה)

פסק ה'שלחן ערוך' (או"ח ב ג) כי על האדם להקפיד שלא ללבש את בגדו כשהוא הפוך, כדי שלא יראו התפלים שבצדו הפנימי כלפי חוץ, ומחמת כך יתגנה בעיני הרואים.

רבי פינחס בן פיליטא, אב"ד ולאדוויו, הוסיף וכתב שההולך בבגד הפוך - אין תפלתו נשמעת, ואף הביא רמז לכך מסמיכות הפסוקים בפרשתנו: "והיה פי ראשו בתוכו" - כאשר ילבש האדם את בגדו כהלכה, כאשר שפת הפתח העליון בבגדו מקפלת לתוכו, אזי "ונשמע קולו בבאו אל הקדש". מה שאין פן אם ילבש את הבגד הפוך כששפתו מקפלת כלפי חוץ, ימנע הדבר את קבלת התפלה ('ברית שלום' [פרנקפורט תע"ח]).

היכן מצינו פלאים בפתנת

"ושבצת הפנתת שש ועשית מנפתת שש ואבנט תעשה מעשה רקם" (כח לט)

בפיוט "אבל אשמים אנונו" הנאמר בקהלות ישראל בתפלת מוסף ליום הפורים, נאמר: "טהר הפנתת ארוגה פשתים וצמר, חטא זריעת פלאים לכלת ולגמר". ויש להבין, הלא בפסוק שלפנינו מפורש כי הפנתת נעשתה מ'שש' דהינו פשתן בלבד, ועל מה סמך בעל הפיוט כשכתב שהיא נעשתה מצמר ופשתים? עוד קשה, הלא שנינו במסכת זבחים (פח ב) כי הפנתת מכפרת על שפיות דמים, ומהיכן למד בעל הפיוט שהיא מכפרת על "חטא זריעת פלאים"?

החתם סופר הביא בשם החכם רבי וולף היינדהיים כי בעל הפיוט סמך דבריו על המובא בגלוקוס שמעוני (צו רמז תקיג): "פתנת מכפר על

זרעי פלאים מפני שהיתה מצמר ופשתים". אף שבפסוק מבאר שהפנתת היתה עשויה מפשתן בלבד, וכיון שלא היה נהג להסירה מבלי לפשט תחלה את המעיל שהכיל צמר, נחשבה לבישתה כ'שעטנז'. וכפי שהביא הרמ"א (יו"ד ש ד) בשם 'ש' אומרים' שמידין 'שעטנז' אסור ללבש בגד צמר על בגד פשתן, וכן להפך, באפן שהלובש אינו יכול לפשט את הבגד התחתון מבלי להסיר את העליון ('תורת משה'; קצץ תשובות 'חתם סופר' סימן מח).

קרבו התמיד מכפר

"וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה שנים ליום תמיד" (כט לח)

על אף שהתורה לא כתבה שקרבו התמיד מכפר על חטא, הגמרא (יומא לג ב) מגדירה את קרבו התמיד כ"מכפר". ופרש רש"י (שם ד"ה אע"ג) שכפרת עולת התמיד היא ככפרת כל קרבן 'עולה' - על בטול מצות עשה ועל 'לאו הנתק לעשה'.

בכך יובן גסח ה'יהי רצון' הנאמר לפני פרשת התמיד: "שתרחם עלינו ותמתל לנו על כל חטאתינו ותכפר לנו על כל עונותינו... ונקריב לפניך קרבן תמיד ויתכפר בעדנו", שכן כאמור, קרבן תמיד מכפר קרבנו עולה (מגדים חדשים).

מאה ברכות לריח ניחוח

"והקטרת את כל האיל המזבחה עלה הוא לה' ריח ניחוח אשה לה' הוא" (כט יח)

דרש הגה"צ רבי יעקב מאיר שכתב ראש ישיבת 'שער השמים':

בזהר הק' (עקב רעא א) מבאר כי באמירת הברכה משפיע האדם שפע רב על עצמו ועל כל העולם כולו. על כך אומר הפסוק (שמות כ כא): "בכל המקום אשר אזכיר את שמי, בכל מקום שצויתי להזכיר את שמי בברכה, אם תעשה כן 'אבוא אליך וברכתך'. בזהר ממשיך ומקיש את הכתוב "אזכיר את שמי" האמור לגבי ברכה לפסוק (תהלים ג): "יזכר כל מנתקך", ללמדך שכל ברכה נחשבת כמנחה.

רמז לכך שכל ברכה נחשבת למנחה לריח ניחוח לה', נוכל ללמד מהכתוב שלפנינו: "ריח ניחוח אשה לה' הוא" - בגימטריה 'מאה ברכות' (המברך יתברך עמ' כד).

ברכה ש'בראה' נפשות

שסים את מסכת בקוריו, פנה הרבי בשקט לגבאי ובקש לערוך 'עוד בקור אחד'. הגבאי התענין: "אצל מי?", והרבי השיב: "אצל ר' זושא".

באותה תקופה כבר שמש ר' זושא כראש ישיבה בישיבת באבוב, וכששמעו החסידים שהרבי עומד לבקרו נדרכו בסקרנות. הם ידעו היטב על מצוקתו של ר' זושא אשר כבר כתשע שנים חלפו מיום נשואיו והוא טרם זכה להפקד בפרי בטן. וכאשר הודיע הרבי על כוננתו לבקר בביתו, הבינו החסידים כי הוא מבקש למשוך ישועה לביתו.

שוב התיישבו החסידים סביב השלחן. גם הפעם פרס הרבי את העוגה שהנחה לפניו ופניו האירו באור מיוחד. כאשר נגש ר' שמיל, הגבאי המסור של הרבי, לקבל את חלקו בבקשו הרבי להכין עבורו כוס תה.

הבקשה לא היתה שגרתית, שכן כאמור, הרבי הקפיד ללגום אך מעט בבתים שבהם בקר. הגבאי הנאמן מהר למלא אחר בקשת הרבי.

לאחר שסים הרבי לחלק פרוסת עוגה לכל אחד מהנוכחים, קרא שוב לר' שמיל. סברו החסידים כי הרבי שכח שר' שמיל כבר קבל את חלקו, ומהרו להעיר על כך לרבי, אך הרבי אמר: "הוא צריך עוד...". ואכן הגבאי הנאמן היה זקוק לעוד... בן יחיד היה לגבאי הנאמן והוא יחל לזכות בילדים נוספים.

עתה התפנה הרבי לכוס התה שכבר הספיקה להצטנן. הוא גטל את הכוס בגדו, ברוך ולגם את מחציתה. לאחר מכן נתן את עיניו בר' זושא ובר' שמיל וברך בקול רם, ברגש ובשמחה ברכה אחרונה.

"בורא נפשות רבות", הדהדו המלים בחלל החדר והרטיטו את הלבלבות.

הרבי היה שרוי בעולמות עליונים. פניו להטו באש קדש, ועיניו היו עצמות בסלודין. עיניהם של החסידים היו מרתקות לרבי ההוגה את מלות הברכה בהטעמה מיוחדת בזו אחר זו עד לסיום הברכה.

משהסתימה הברכה נשמעה מפי כל הנוכחים אמן בקול רם ובכונה עצומה.

לאחר מכן פנה הרבי לשוב להמשך עבודת יומו. אך הספור לא נשכח מזכרונם של החסידים.

שנה לאחר אותו המעשה חבקו ר' שמיל ורעייתו בן נוסף, וזמן מה לאחר מכן ר' זושא ורעייתו התברכו בבת ראשונה.

כעשרים שנה לאחר מכן היו ר' שמיל ור' זושא למחתנים, כשבנו של ר' שמיל ובתו של ר' זושא באו יחדו בבית הארוסין. בחתנתם כבד הרבי בסדור קדושיו, ויהי הדבר לפלא.

להנהיגם ולהקים את ממלכת באבוב מחדש על אדמת ארצות הברית, נטל הרבי עמו את שלושה עשר היתומים שאמץ.

הרבי שאף להקים על אדמת ארצות הברית ישיבה קדושה ברוח חסידות באבוב המפארת, ואך טבעי היה כי התלמידים הראשונים בישיבה שיקים יהיו שלושה עשר היתומים הללו. התלמיד האמריקאי הראשון מבטן ומלדה שהצטרף לישיבה, היה בחור בן שש עשרה ששמו זושא. זושא היה בן לאחת מאותן משפחות חסידי באבוב שהתיישבו בארצות הברית מעט לפני פרץ השואה. עד אז הוא למד בישיבת 'תורה ודעת' שבפוליאמסבורג, וכשהוקמה ישיבתו של הרבי, העבירוהו הוריו ללמד בה.

זושא היה כאמור הראשון שהצטרף, ואחרי הצטרפו לישיבה עוד רבים וטובים. וכך, הישיבה החסידית שבתחלה היתה נראית כתופעה מוזרה על אדמת החלין של אמריקה, גדלה ושגשגה עד מאד.

בשנים הראשונות נהג הרבי לסעד בקרבת תלמידיו הישיבה, והיה שותף מלא לכל בעיותיהם ולבטיהם. כך נוצר קשר חם בינו לבין תלמידיו הראשונים, ובפרט לראשונים שבאראשונים - וזושא פמונן ביניהם.

שנים רבות חלפו מאז.

מנהג מיוחד היה לרבי מבאבוב, לחגג את יום 'שושן פורים' בקרב חסידיו בשמחה ובהתלהבות כביום פורים עצמו. בבקרו של יום שושן פורים לאחר התפלה, נהג הרבי לבקר את בני משפחתו הקרובה, ובהמשך נהג לפקד את בתיהם של כמה מחסידיו, כשאליו מתלוים כמה חסידים יחידי סגולה.

הרבי הפיר היטב את צרכיהם ומצוקותיהם של חסידיו, ובבקורים הנדירים הללו היה מרעיף ברכות ומעניק עידוד לאותם חסידים שהיו זקוקים לכך. רבים מהם זכו לראות ישועה גדולה לאחר אותם בקורים.

הרבי נהג בהפנסו לבית לקרא בהתלהבות 'גוט יום טוב! גוט יום טוב!', כשכלו קורן משמחה פנימית ומאהבה. בעודו מוסיף לפזם 'אגוט יום טוב, אגוטין פורים', היה הרבי מתישב לצד השלחן. בעל הבית הגיש עוגה ושתייה, וכשסיים, היו החסידים שהתלוו לרבי מתישבים סביב השלחן. הרבי היה פורס מהעגה, מוזג מהשתייה לכוסות, וכל אחד מהחסידים היה נקרא בתורו לקבל את חלקו.

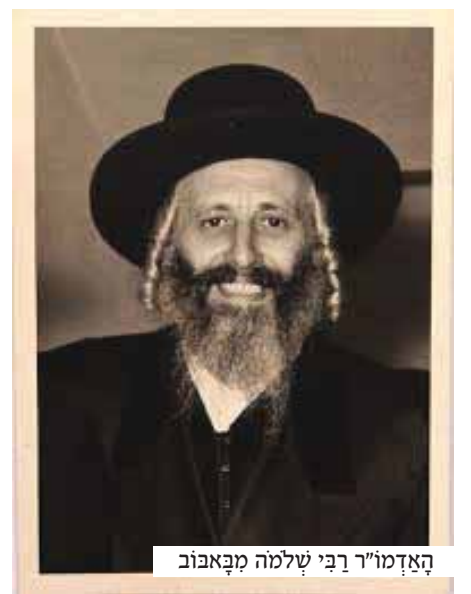
לאחר שסים הרבי לחלק לכל הנוכחים את מנותיהם, היה מברך ולוגם בעצמו מהמשקה, לגימה קלה בלבד, כדי לא להכנס לספק חיוב 'ברכה אחרונה', ולאחר קריאת 'לחיים' היו פורצים כל הנוכחים בשירה וברקודים שנמשכו דקות ספורות, ואחר משיכים לכתבת הבאה...

באותה שנה שבה התרחש ספורנו, אחר

לאחר השואה האימה, שבה אבד כמעט את כל משפחתו, שב האדמו"ר רבי שלמה מבאבוב לעיר מכותו. הוא בקש למצא בה שרידים לחסידות המפארת שעד לפרץ השואה נהלה ברמה על ידי אביו הקדוש, האדמו"ר רבי בן ציון מבאבוב הי"ד, ובשנות השואה כמעט ונכחדה לחלוטין.

כל שמצא הרבי בעירתו היו שלושה עשר

באותה תקופה כבר שמש ר' זושא כראש ישיבה בישיבת באבוב, וכששמעו החסידים שהרבי עומד לבקרו נדרכו בסקרנות. הם ידעו היטב על מצוקתו של ר' זושא אשר כבר כתשע שנים חלפו מיום נשואיו והוא טרם זכה להפקד בפרי בטן.

האדמו"ר רבי שלמה מבאבוב

יתומים צעירים, שבדרך לא דרך הצליחו לשרד. הרבי, שאבד בשואה את הוריו ואחיו, את רעייתו ואת שני ילדיו ונותר לבדו עם בנו הצעיר וממשיך דרכו לימים האדמו"ר רבי נפתלי צבי, החליט לפרס את חסותו על אותם יתומים רכים ולשמש להם כאב ואכאם.

בהמשך, כאשר נענה הרבי לקריאתם של קבוצת חסידים שהספיקה להמלט עוד לפני הפלחמה לארצות הברית, לבוא

ראש הישיבה
הגאון הגדול רבי גרשון אידלשטיין שליט"א

עניית אמן – חזוק האמונה

לו למנין מאה ברכות. אצל הרב מבריסק מטרת אכילת הפרי היתה בשביל לזכות באמצעותו בברכה, ולא להפך - מטרת הברכה בשביל לזכות בפרי, וזאת כאמור משום שראה את הענין האמתי העומד מאחורי הברכות, לחזק את האמונה והיראה בלבנו.

אותה המעלה קיימת גם בעניית אמן, וכפי שפרש רש"י (סנהדרין קיא א ד"ה מאי) על שאלת הגמרא שם "מאי אמן" - "כשעונין על כל ברכה וברכה אמן, היא משמע קבלת יראת שמים". כיון שמהותה של כל אמן היא תפלה ובקשה שיתקיימו דברי המברך, ואפילו כאשר אדם מברך את חברו וחברו עונה אמן על ברכתו. כיון שכוונתו היא להאמין שפך יהיה מן השמים, הרי זהו חזק האמונה והיראה, ובאמצעות זאת מקבלים עוד דרגות באמונה וביראת שמים.

מטעם זה הביא בכתר ראש"י (אות כה) בשם הגר"ח מוולוז'ין: "ועל אמן בלא פונה אמר שלא מצא שום זכות", והינו, כי עניית אמן צריכה להיות מתוך פונה והרגשת הלב, לשים לב לברכה שעונים עליה אמן. וכגון בברכת בורא פרי העץ - להודות לקדוש ברוך הוא שברא פרי העץ. וכלולים בזה שני עניני הודאה, האחד במשמעות מודה על האמת, שאנחנו מודים ומכירים שהקדוש ברוך הוא ברא את פרי העץ, והשני במשמעות אמירת תודה, שאנו אומרים תודה לקדוש ברוך הוא ומכירים טובה על שברא ונתן לנו את פרי העץ, וצריכים לכוון את כל זה גם בעניית אמן.

הרי למדנו כי כל עניית אמן מוסיפה חזק באמונה וביראת שמים, וכבר כתב הרמב"ם בפרוש המשניות לאבות על מה שאמרו שם (ג טו): "הכל לפי רב המעשה"; כי עדיף לתת אלף פעמים מטבע אחד לצדקה, מאשר לתת בפעם אחת נתינה גדולה של אלף מטבעות, שכן כל נתינה מחזקת בלב האדם יותר את טבע אהבת החסד. וכך גם בעניית אמן ומאה ברכות ביום, לפי רב הפעמים שאדם נזכר באמונה, על ידי זה האמונה והיראה מתחזקת בלבו יותר.

עניית אמן ידועה כדבר גדול מאד. בגמרא (שבת קיט ב) הובא הסוד הטמון במהותה - שהיא עדות כי ה' הוא א-ל מלך נאמן, ואם עונים אותה בכונה זו, אין לשער את גדל הזכות!

כדי לכוון בענייתה פראוי יש להקשיב היטב לברכות ולקדישים; לשמע כל מלה ולכוון את הלב להבין את הנאמר. וכבר ידוע שבענין פנות עניית אמן נאמרו פירושים רבים.

ידוע ומפורסם הוא מאמרם של גדולי המוסר שכדאי לאדם לבוא לעולם הזה ולחיות בו שבעים שנה, ולו בשביל לזכות בעניית אמן אחת. ועוד אמרו גדולי עולם, שאם אדם היה יודע את המעלה של עניית אמן, אין לשער את גדל השמחה שהיה שמת בה. ואכן, שומה עלינו להתבונן מה היא המעלה הגדולה כל כך בעניית אמן.

מקורה של מצות מאה ברכות הוא בביראת המובאת במסכת מנחות (מג ב): "תניא, היה רבי מאיר אומר: 'חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר (דברים י ב): 'ועתה ישראל מה ה' אלקיך שאל מעמך כי אם ליראה'". ומפרש רש"י (שם ד"ה מה) שהפסוק נדרש בדרך 'אל תקרי: אל תקרי 'מה' אלא 'מאה' - 'מאה [ברכות בכל יום] ה' אלקיך שאל מעמך'".

מכך שבפסוק שהביאו חכמים כמקור לחיוב מאה ברכות נאמר: "כי אם ליראה", נראה שהבינו שקיימת שיכות בין אמירת מאה ברכות ליראת שמים, ויש לבאר מהו הקשר ביניהם?

הגה"צ רבי חיים פרידלנדר זצ"ל באר, כי ככה שהאדם מברך 'ברוך אתה ה' ומתבונן בפרוש המלים שמוציא מפיו, הרי הוא מזכיר לעצמו שהקדוש ברוך הוא הוא האדון, והאדם הוא כעבד שחייב למלא את רצונו. כאשר חוזר האדם ומשנן לעצמו ענין זה מאה פעמים ביום, הרי זה מביא אותו לחזק האמונה וליראת שמים.

וכבר ידוע כי מרן הגר"י זצ"ל היה מקפיד לברך מאה ברכות בכל יום, ובשבת שיש בתפלה פחות ברכות מפל השבוע, היה עושה לעצמו חשבון השלים מאה ברכות בברכות הנהנין על אכילת פרות. מעשה ובאחת השבתות בקש שייכנו לו פרות לצורך השלמת הברכות, אולם לאחר תפלת מנחה אמר שכבר אינו זקוק להם. והסביר שכיון שעלה לתורה במנחה כבר השלים בכך את שתי הברכות שהיו חסרות

אוצרות אמונים

עניית אמן אחר ברכות השחר

ספר לימים, כי כאשר היה מגיע לטשנסטוב, לבקר אצל אמו, היה לן בבית רבנו. לפנות בקר היה רבנו מעירו: "ישראל יקל, ישראל יקל קום נא, קום, אמר את ברכות השחר, ואני אמר אמן" (ספר היחס למשפחת אלפס" עמ' 51).

ברכות השחר חלק מתפלת הצבור

המעין במקורה של תפלת 'הי רצון' הנאמרת לאחר ברכת המעביר שנה, במסכת ברכות (ס ב), יראה כי היא נתקנה בלשון יחיד: "שתרגילי בתורתך ודבקני במצוותיך...". כיום לעמדת זאת אנו אומרים את כל סדרת הבקשות הנכללות ב'הי רצון' זה בלשון רבים: "שתרגילנו בתורתך ודבקנו במצוותיך...". מדוע?

אלא שמדברי הגמרא (שם) מבאר שבזמננו היה כל אדם אומר את ברכות השחר מיד בקומו משנתו, כשכל ברכה נאמרת בשעה שהמברך נהנה מהטובה שעליה נתקנה. אף ה'הי רצון', לפי שהיה כל אחד אומר בביתו, נתקן בלשון יחיד, כדן תפלת יחיד. ואולם כיום, שאומרים את ברכות השחר בבית הכנסת לפני התפלה ומברכים אותן בקול כדי שישלמו בעניית אמן, נחשבת תפלה זו כ'תפלת רבים', ולכן אנו אומרים אותה בלשון רבים (סדר 'מקור התפלות' [לר"ב פרידמן ממישקולץ] ברכות השחר).

ברכות השחר בבית הכנסת

רבי משה בן מכיר, בעל 'סדר היום', מזכיר את מנהג אמירת ברכות השחר בקול כדי לזכות אחרים בעניית אמן, ואף מבאר כי משום כך ראוי לו לאדם לאומרו בבית הכנסת ולא בביתו, ואלו דבריו (סדר היום' סדר תפלת השחר):

"המנהג לומר ברכות השחר זו אחר זו בבית הכנסת ולא בביתו, שהמקום בביתו אינו כל כך נקי וטהור לסדר כמה ברכות זו אחר זו. ועוד שאין שם פנותו נקי כל כך כי הוא טרוד משנתו או דמיונות אחרים, כמו בבית הכנסת שאימת שכניה ואימת עם קדש עליו. ועוד שמזכה אחרים עמו שיענו אחריו אמן. ומכל אלו הטעמים ראוי לכל בעל נפש לאומרו בבית הכנסת".

קום אמר את ברכות השחר

בעל השפתי צדיק מפילץ הקפיד לומר את ברכות השחר מעמיד, בקול ובאזני מי שיקשיב ויענה אחריהן אמן. אחר שפסיק היו כל מתפללי מנינו עומדים לברך לפניו בקול, כשהוא עונה אחריהם אמן בדחילו ורחימו.

בנה של הרבנית שושא השפתי צדיק בזווג שני, ר' ישראל אלפסי,

דין אמן ותומה

עניית אמן אחר חזרת הש"ץ

יש לענות אמן אחר ברכות שליח הצבור החוזר על התפלה אף אם לא שמעו, בתנאי שיודע איזו ברכה סיים שליח הצבור. ואולם יש הסוברים שפנין שחובה על הצבור לשמע את חזרת התפלה, דין ברכות החזרה כברכות שהאדם מחייב בהן, ואסור לענות אחריהן אמן כל שלא שמע מפי שליח הצבור לכל הפחות את סיום הברכה, ואם ענה הרי זו 'אמן יתומה'. פתבו הפוסקים שלכתחלה יש לחוש לדעה זו ולהקפיד לשמע היטב את הברכות מפי שליח הצבור.

מקורות ובאורים:

ה'משנה ברורה' (קכד לא; 'שער הצי"ן' שם לג) הביא שדעת ה'שליחן ערוך' ועוד פוסקים (בדעת הרמ"א) שמאחר שפיוס אין יוצאים ידי חובת תפלה מפי שליח הצבור החוזר על תפלת העמידה, לכך דין ברכות תפלת העמידה כברכה שאין חייבים בה, שכל שיודע העונה על איזו ברכה עונה, יכול לענות, ואין זו 'אמן יתומה'. ואולם ה'ב"ח' (שם, הובא ב'מגן אברהם' שם יג) חולק וסובר שאין לענות אמן אחר ברכות חזרת הש"ץ אם לא שמעו מפי הש"ץ, שאף שאינו יוצא בהן ידי חובת תפלה, מאחר שהוא מחייב לשומעו ולענות אחריהן אמן, דינו כברכות שהעונה מחייב בהן. שאם ענה אמן אחריהן מבלי ששמעו, נחשבת ענייתו כ'אמן יתומה' (ראה 'משנה ברורה' שם לג). ואולם כתב ה'משנה ברורה' (שם) שאף לדעת ה'ב"ח, אין צריך לשמע את כל הברכה מפי שליח הצבור, אלא די בשמיעת סיומה, וכן כתב ה'פ"ח' (שם מז). ה'שליחן ערוך הרב' (שם יא), ה'משנה ברורה' (שם) וה'פ"ח' (שם) כתבו שלכתחלה יש לחשש לדעת ה'ב"ח ולהקשיב לברכות הש"ץ, ואולם בדיעבד, כל שיודע העונה באיזו ברכה מדבר, עליו לענות אמן. בספר 'לקט הקמח החדש' (שם ס"ק כח) כתב שאדם שקולו נמוך ואין הצבור שומע את הברכות הנאמרות מפיו, לא יעברו לפני התכה, ואפילו ביום השנה לאכ"ו או לאמו, לפי שבכך מכשיל את הצבור בעניית אמן אחר ברכות תפלת העמידה מבלי לשומעו, ולעתים אף מבלי לדעת

על איזו ברכה הם עונים.

בהנהגות רעק"א (שם ג) הסתפק בענין מי שהתפלל ושמע חזרת התפלה כפואות, ולאחר מכן נקלע למגזן אחר בשעת חזרת הש"ץ, האם עליו לחשש לדעת ה'ב"ח' ולא לענות אמן מבלי לשמע את הברכה. ונטה לומר שבמקרה כזה אף ה'ב"ח' יודה שדינו כמי ששומע ברכה שאינו מחייב בה, לפי שאין אדם מחייב לשמע חזרת התפלה פעם נוספת. אמנם להלכה הניח את הדבר בצ"ח עיון. אך בספר 'תורת חיים' (שם יא) כתב שמסתמת לשון ה'ב"ח' נראה שאין הדבר תלוי בשומע, כי אם בברכה, ואחר שתקנו חכמים שהש"ץ יחזר אחר התפלה כדי שישמע הצבור ויענה אמן, אף מי שכבר התפלל ושמע חזרת התפלה, לא יענה אמן כל שלא שמע את הברכה מפי שליח הצבור.

אם אינו יודע איזו ברכה ברך המברך

ב. השומע צבור העונים אמן מבלי שיודע על איזו ברכה עונים, אף אם אינו מחייב בברכה זו אסור לו לענות אמן, ואם ענה הרי זו 'אמן יתומה'.

מקורות ובאורים:

רש"י (ברכות מז א ד"ה יתומה) ותוספות (שם ד"ה אמן), מבארים שאנשי אלכסנדריה שענו אמן אף על פי שלא שמעו את הברכה (ס"ב נא ב), לא עברו על אסור 'אמן יתומה', לפי שאסור זה נאמר רק במי שאינו יודע על איזו ברכה הוא עונה אמן. אבל היודע על איזו ברכה הוא עונה, יכול לענות אמן אף אם לא שמע את הברכה מפי המברך. ה'שליחן ערוך' לא הזכיר דעה זו להלכה, לפי שלדעתו מתיר לענות אמן על ברכה שאינו מחייב בה גם אם אינו יודע איזו ברכה סיים המברך. ואולם הרמ"א (שם ח) חשש לדעה זו ולכן אסר לענות אמן מבלי לדעת איזו ברכה ברך המברך, אף כשהעונה אינו מחייב בברכה זו (משנ"ב שם לב). וכתב ה'משנה ברורה' (באור הלכה' שם ד"ה ויש מחמירין) שפנין שענישה של אמן יתומה חמור, יש להחמיר כדברי הרמ"א שלא לענות אמן אפילו על ברכה שאינו מחייב בה, אם אינו יודע על איזו ברכה הוא עונה. וכן פסקו ה'ב"ן' איש חי' (עוד יוסף חי' פ"רשת ויחי ס"ט) וה'פ"ח' (שם ס"ק מז).

עניית אמן במשנת בעל ההלולא

שערי גן עדן

ה'יסוד ושרש העבודה' י"ח באדר ב' תקנ"ד

רבי אלכסנדר זיסקינד מהורודנא נולד בשנת ה'תצ"ט בראד"נאי, לאביו רבי משה. למד תורה מפי המקבל ר' אריה לייב הלוי אפשטיין בעל ה'פרדס'. שמו נשא בפי כל בחרדת קדש, כמי שכל חייו היו אפופים בקדשה ופרישות למעלה מהשגת אנוש.

מצבת בעל היסוד ושרש העבודה בהורודנא

את תמצית תורתו השאיר בספרו 'יסוד ושרש העבודה' שהוא ספר מוסר המדרוך את האדם בהנהגת היום יום, ונחשב כספר יסוד במוסר ובעבודת ה'. כל אשר כתב בספרו הגדול, ואף יותר מכך, קים בעצמו. וכן כתב בצאתו (סימן ה): "מעיד אני עלי שמים וארץ בני אהובי שלא נעדר אחת מהנה שלא כונתי בעצמי בכל התפלות ובכל ההודאות ביתר שאת וביתר עז, ועוד רבים כהנה וכהנה שלא היה ביכלתי להציג בחבתי כונתי אותם בעזרת ה'...".

נתבקש ליישיבה של מעלה ביום ה' באדר ב' תקנ"ד ונקבר בבית העלמין בהורודנא. לפי צאתו נחרת על על מצבתו כך: "פה נטמן אלכסנדר זיסקינד ב"מ משה, הנולד מאשה: רבקה, עובד ה' יתברך".

ברכות השחר בבית הפנסת

לגבי אפן אמירת ברכות השחר, כתב בעל היסוד ושרש העבודה (שער האשמרת פרק י'): "טוב לסדרם בבית הפנסת עם שאר התפלה, כדי שיענו אחרים אמן אחר ברכותיו, כי מה מאד גדולה מעלת הברכה כשעונים אחרים אמן... על פן מן הנכון שיזהר האדם להשמיע ברכותיו כל מה דאפשר בפני אחרים, כדי שיענו אמן אחר הברכה".

להזהר מאד מאד בעניית אמן בכונה

על חובת הזהירות וההקפדה בעניית אמן בכונה כותב בעל היסוד ושרש העבודה (שער הקרבן פרק ו'): "ויזהר האדם מאד ומאד בעניית אמן, כי לפוס גמלא - גמילות גדל שכרו על ענייתו אמן - כך גדל ענישה רחמנא ליצלן למי שאינו נזהר בענייתו, או שעונה בלי מתכוון כונה הראוי לה פפי הברכה, רק הוציא תבת אמן כמצות אנשים מלמדו". וכן הוא מעיד על עצמו בצאתו (סי' טו): "הייתי נזהר מאד בעניית אמן אחר כל המברך, בכונה שכתבתי בחבורי, הינו שכונתי באמן השבח מעין הברכה, ולא זרקתי מפי תבת אמן בלא כונה, ותזהרו בזה מאד ומאד".